

Η λέξη «σύμμεικτα» είναι μια παλιά λέξη της λογοσύνθεσης που περιγράφει με ακρίβεια τη συνύπαρξη στην ίδια έκδοση κειμένων διαφορετικών ως προς το είδος, το ύφος, το περιεχόμενο και το χρόνο.

Η λέξη «παραλληλάξ» δηλώνει το περίεργο καθεστώς αυτών των κειμένων στον τρόπο που διαδέχονται το ένα το άλλο και στην παράξενη συνομιλία που αναπτύσσεται, καθώς έχουν ανασυρθεί από το αρχικό τους περιβάλλον για να ενταχθούν στο καινούργιο.

Πρόκειται τώρα πια για άριστη δυνατότητα ανάγνωσης, αφού προτείνεται διαφορετική προοπτική και αλληλότροπος συσχετισμός για κείμενα που ήδη έχουν την ξεχωριστή διαδρομή τους στο παρελθόν. Οι άξονες της παρούσας σύμμεικτης παραλληλαγής είναι δύο: η «λογοτεχνία» και η «γλώσσα», με ελάχιστες εξαιρέσεις προς άλλες κατευθύνσεις. Ο αναγνώστης μπορεί να διαβάσει το βιβλίο αποσπασματικά, επιλέγοντας κατά την κρίση και τη διάθεσή του, ή να ακολουθήσει τις θεματικές ενότητες που προτείνει ο συγγραφέας. Και στις δύο περιπτώσεις όμως δεν πρέπει να αφήσει από το νου του τη λέξη «παραλληλάξ». Αυτή κρύβει το μυστικό για την απόφαση να επιστρέψουν τα κείμενα στον δημόσιο χώρο με άλλο ένδυμα.

ISBN 960-274-668-8

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε.
ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗ 1-106 79 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 010 36 02 535, 010 33 02 234
FAX: 010 33 02 098, e-mail: psicho@otenet.gr <http://www.psichogios.gr>

Δημήτρης Δημηρούλης

ΠΑΡΑΛΛΑΞ

ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ ΓΙΑ ΤΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ
ΚΑΙ ΤΗ ΓΛΩΣΣΑ

ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ

Τίτλος σειράς:
ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ / 15

Υπεύθυνος σειράς:
Στέφανος Ροζάνης

Τίτλος βιβλίου:
ΠΑΡαλλάξ

Σύμμεικτα για τη Λογοτεχνία και τη Γλώσσα

Συγγραφέας:
Δημήτρης Δημηρούλης

Διόρθωση κειμένου:
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε.

Στοιχειοθεσία:
Κωνσταντίνος Γεωργαντζής

Εκτύπωση:
Ιωάννης Κοτσάτος & Σία Ο.Ε.

© Δημήτρης Δημηρούλης, 2002

© ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα, 2002

Πρώτη έκδοση: Νοέμβριος 2002

ISBN 960-274-668-8

Δημήτρης Δημηρούλης

ΠΑΡαλλάξ

ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ ΓΙΑ ΤΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ
ΚΑΙ ΤΗ ΓΛΩΣΣΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε.
Μαυρομιχάλη 1
106 79 Αθήνα
Τηλ.: 0103302234 - 0103618654
Telefax: 0103302098
<http://www.psichogios.gr>
e-mail: psicho@otenet.gr

PSICHOGIOS PUBLICATIONS S.A.
1, Mavromichali Str.
106 79 Athens - Greece
Tel.: 0103302234 - 0103618654
Telefax: 0103302098
<http://www.psichogios.gr>
e-mail: psicho@otenet.gr

ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ

Ο ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΔΗΜΗΡΟΥΛΗΣ διδάσκει Θεωρία και Ιστορία της Λογοτεχνίας στο Τμήμα Επικοινωνίας, Μέσων και Πολιτισμού του Παντείου Πανεπιστημίου. Έχει γράψει εκτενώς για ζητήματα της ελληνικής λογοτεχνίας και κριτικής. Ένα από τα πιο γνωστά έργα του είναι και το τελευταίο του βιβλίο *Ο Φοβερός Παφλασμός. Κριτικό Αφήγημα για τα «Τρία Κρυφά Ποιήματα» του Γ. Σεφέρη* (εκδ. Πλέθρον).

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή (Vicissim)	9
ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ	
I. It's only rock 'n' roll? Ο ποιητής ή μετά από τον λυρισμό ...	15
II. Ποιος φοβάται τον Τζέιμς Τζόις; Αποσημειώματα χρονογράφου	23
III. Ο Όργουελ και οι μεταμορφώσεις της ουτοπίας	30
IV. Διαβάζοντας το <i>Αν μια νύχτα τον χειμώνα ένας ταξιδιώτης του Ίταλο Καλβίνο</i>	35
V. Πού σπεύδει ο μεταμοντερνισμός; Ένα σχόλιο στο μέλλον του σύγχρονου παρελθόντος	45
VI. Μεταφράζοντας Τόμας Πίντσον: Πεντηκοστή ή Βαβέλ; ...	51
VII. Η κρυφή γοητεία του Τόμας Πίντσον και η δεξίωσή του στην Ελλάδα	63
VIII. Μακρινή επίσκεψη στον κόσμο ενός ζωγράφου: Μαρτίνος Γαβαθάς	72
ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ	
I. Γλώσσα και εξουσία	85
II. Καθαροί και χυδαίοι: Ιδεολογήματα του γλωσσικού ζητήματος	98
III. Σκαντζόχοιροι και αλεπούδες. Στη φάρμα του πολιτικού λόγου	112
ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ	
I. Η ερμηνεία ως αναθεωρητική βία. Σχόλια για την <i>Αγωνία της Επίδρασης</i> του Χάρολντ Μπλουμ	127
II. Ο Χάρολντ Μπλουμ στην Ελλάδα. Οι αγωνίες, τα άγχη και τα συμπλέγματα της βιβλιοκριτικής	154
ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ	
I. Η εκδίκηση της γραφής	185
II. Οι τεχνολογίες της γραφής και το μέλλον του βιβλίου	205
III. Η τύχη της ανάγνωσης	222

IV. Ένα μέλλον με δύσκολο παρελθόν. Η ελληνική διανόηση στη δίνη της παγκοσμιοποίησης	230
ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟ	
I. Για την ποίηση και άλλα τινά. Σημειώσεις στο περιθώριο ..	243
II. Ο εμβολιασμός του εθνικού πάθους. Φαντασιοπληκτρογράφημα	260
III. Περί κρίσεως εν Ελλάδι	268
IV. Αποκάλυψη τώρα;	270
V. Όψεις του «ελληνικού» στην αναζήτηση εθνικής ταυτότητας	273
VI. Δυτικά της Λέπτης και εντεύθεν των ΜΜΕ	287
VII. Περί κριτικής εν Ελλάδι. Σχόλιο	295
VIII. Περί της γενιάς του '30	298
ΜΕΡΟΣ ΕΚΤΟ	
Άλκης Αγγέλου (1917-2001). Το πάθος της γνώσης και της γραφής	306
Σημειώσεις	313
Πρώτες δημοσιεύσεις	318

ΕΙΣΑΓΩΓΗ (VICISSIM)

Όποιος γράφει πραγματικά (δηλαδή με απελπισμένη τελειομανία) γνωρίζει ότι η τελεία δεν είναι ποτέ οριστική: μαθαίνει στο πετσί του, τι σημαίνει να ζεις με την αναπηρία του «εν μέρει» σε κάθε βήμα του λόγου μέσα στο δάσος των συμβόλων, με τη διαρκή «έλλειψη» που συνοδεύει τη διαύγεια του νοήματος. Σε κάθε όлон, σε κάθε πληρότητα, καθολικότητα και αυτάρχεια, το «εν μέρει» εκπαιδεύει τη γραφή στην ταπεινότητα και την προετοιμάζει για την πιο αβέβαιη τύχη της, για την πιο οδυνηρή ανατροπή της.

Όποιος γράφει κρεμασμένος από τον ιστό της αναίρεσης, έτοιμος πάντα να πέσει στην αβυσσαλέα τρύπα της Αλίκης, ξέρει ότι η γραφή δεν του ανήκει, ότι ποτέ δεν θα έχει την πλήρη κυριότητα. Κάθε βεβαιότητα γέρνει. Γέρνει προς την άλλη μεριά. Κινδυνεύει να πέσει στο άλλο στρατόπεδο. Το «εν μέρει» κρύβει διχασμούς που ρέπουν προς «τα επικίνδυνα» της γραφής.

Ο εραστής (της γραφής) μοιάζει συχνά στον καβαφικό Μυρτία: «εν μέρει εθνικός κ' εν μέρει χριστιανίζων». Θέλει και τις δύο εκδοχές του στοιχήματος. Πιστεύει ότι μπορεί τελικά να κατακτήσει το ανέφικτο και να μετατρέψει τα δύο «εν μέρει» σε ακμαία ταυτότητα. Το διάζευγμα «εν μέρει/εν μέρει» μοιά-

ζει με τη σπαραχτική απορία μπροστά στο δίλημμα «είτε/είτε». Η γραφή επιθυμεί τα πάντα τη στιγμή που διχάζεται στο επιμέρους, τη στιγμή δηλαδή που βιώνει την αδυναμία της να λύσει τη διάζευξη και να μετατρέψει τον ελλειμματικό της λόγο σε πλεοναστικό.

Κάθε φορά που αναμετρά την όψη της και κοιτά πίσω στο έργο που την ακολουθεί, δοκιμάζει την πικρή γεύση του κατακερματισμού, του επαμφοτερισμού και της άρνησης. Κάθε φορά που αποπειράται την υπέρβαση και ζει την αυταπάτη της σύνθεσης των αντιθέτων, δεν μπορεί παρά να διαπιστώνει ότι έχει περάσει στην «επικίνδυνη» ζώνη, όπου, όσο και αν είναι δυναμωμένη «με θεωρία και μελέτη», απειλείται να ανατραπεί από το αυθαίρετο των παθών. Σε αυτές τις «κρίσιμες ώρες» τα απομεινάρια των κειμένων θυμίζουν (μάλλον αμυδρά) ότι όλες οι αποφάσεις και όλες οι προσδοκίες έμειναν τελικά αιχμάλωτες στη σκιά της αμφιβολίας που διαφεντεύει εκείνο το «εν μέρει».

Στον *Οδυσσέα* του Τζόις, στο κεφάλαιο «Καλυψώ», ο κύριος Μπλουμ, σε μια στιγμιαία έκλαμψη, θυμάται τη λέξη *parallax* αλλά ομολογεί ότι ποτέ δεν κατάλαβε το νόημά της. Είναι κάτι σαν μαγική λέξη που γοητεύει με τη μορφή και τον ήχο της. Βέβαια, αυτή η προσποίηση της άγνοιας του νοήματος δεν εμποδίζει την ένταξή της στο γενικό πνεύμα της μεταβολής και της παραλλαγής που σαρώνει τη φαινομενική ακινησία της αφήγησης. *Παραλλάξ*, στην αρχαία ελληνική του σημασία, είναι επίρρημα που δηλώνει την εναλλαγή, το εν μέρει, την αμοιβαιότητα, την αλληλοεκχώρηση της προτεραιότητας – το αμοιβαδόν.

Η γραφή είναι ταυτόχρονα αυτή η μαγεία του λόγου που παραμένει ανεξιχνίαστη αλλά και το φορτίο ενός νοήματος που διεξάγεται στο πεδίο της *παράλλαξης* και όχι κάποιας ταυτολογικής αναγνώρισης. Ταιριάζει καλύτερα το σχήμα αυτό με όσα λέγονται στο κεφάλαιο «Ιθάκη» του *Οδυσσέα* για την «παραλλακτική κίνηση των λεγόμενων αμετακίνητων αστεριών». Το *παράλλάξ* κρύβει εδώ κάτι πέραν των φαινομένων, μια θέση, ένα εικόν που ορίζεται διαρκώς από συσχετισμούς κινήσεων, όπου τίποτε δεν είναι για πάντα σταθερό και απόλυτο. *Παραλλάξ* σημαίνει αέναο drifting, ατελεύτητη κίνηση αναζήτησης, μονίμως on the road.

Η *παράλλαξις* είναι η τιμωρία των ορθολογιστών, εκείνων που ισχυρίζονται ότι υπάρχει μια στιγμή που τα πράγματα ελέγχονται, όταν επιτέλους επιτυγχάνεται η σαφήνεια της ακινησίας· στην τυφλότητα αυτού του εμπειρισμού ένα ελάχιστο *παράλλάξ* τινάζει το οικοδόμημα στον αέρα, τοποθετεί ένα ακαταδάμαστο μαύρο κενό στη συμπάγεια του αντικειμενικού κόσμου. Η *παράλλαξις* ορίζει τη διαρκή μεταβολή των κειμένων στο στερέωμα της ανάγνωσης, κανονίζει την τύχη της γραφής σε συνάρτηση πάντα με την πορεία της στον χρόνο, τρέφει εκείνο το κρυφό σαράκι που δεν παύει ποτέ να θυμίζει ότι θα μπορούσαν τα πράγματα να είναι αλλιώς και όχι να παραπαίουν στην κόψη της έλλειψης.

Ο χώρος του *παράλλάξ* γίνεται ενέδρα κινδύνου για όσους υποκύπτουν στον πειρασμό να περάσουν στην αντίπερα όχθη και να λησμονήσουν τη μαγική λέξη. Θα ήταν δύσκολο να βρω τον δικό μου δρόμο στους λαβύρινθους της *παράλλαξης* χωρίς τη συμπαράσταση καλών φίλων: του Στέφανου Ροζάνη που με φιλοξένησε στη γενναιόδωρη φιλία του και δεν φοβήθηκε τα

ξεστρατίσματά μου, του Δημήτρη Ντούνα που φρόντισε τη μορφή της γραφής στις ανόμοιες μετατοπίσεις της και του Άλκη Αγγέλου, του οποίου η απουσία εξακολουθεί να δρα στη μνήμη με εκείνο το ανεπανάληπτο μείγμα απορίας, δυσπιστίας και θαυμασμού – τα δραστικά συστατικά της αναγνωστικής του βουλιμίας.

Τα κείμενα που ακολουθούν πρέπει, επομένως, να διαβαστούν στην καμπή ενός προσωπικού παραλλάξ, στην άμπωτη ενός βιογραφούμενου *en μέρει* που καθιστά κάθε εκ των υστέρων επεξήγηση ή διευκρίνιση περιττή. Ορίζουν περισσότερο το σχήμα της έλλειψης παρά το είδωλο του τέλειου κύκλου. Είναι τα ερείπια μιας διαδρομής κάτω από τον αστερισμό του παραλλάξ, του *vicissim*.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ